

Péntek Imre

Egy „korszerűtlen” költő lázadása

(Szálinger Balázs: M1/M7)

Az utolsó évtized egyik legromantikusabb pályakezdése kétségtelen, Szálinger Balázsé. Valóban, nem kis elszántság, sőt, vakmerőség kell ahhoz, hogy valaki 18 évesen otthagyja jogi tanulmányait a budapesti ELTE-én, és Nagyváradon bekopogjon a helyi redakcióba – hogy írni (s élni) tanuljon Ady városában. S tán más is mozgathatta a fiatal embert: szenvedélyes hit tehetségében, leküzdhetetlen vonzalma az irodalom iránt. S hogy ez a (kítőrés) kísérlet sikerült, annak fényes bizonyítéka a Kievezni a vajból című kötet, amely három év múlva, 1999-ben – ekkor 21 éves az ifjú poéta – látott napvilágot, az Erdélyi Híradó- Előretolt Helyőrség kolozsvári sorozatában. (Szerkesztő: Orbán János Dénes, kiadó: Szöcs Géza) Nos, sokféle dolgot összeírtak e kötetből. Ami számomra meglepő volt: a kötet csöppet sem romantikus. Sokkal inkább hűvös, tárgyias, ironikus. A szöveget metaforák helyett metonímiák szövik át, a költői én egyáltalán nem árad ki, nem akarja birtokolni a világot, sokkal inkább rejtőzködik, szerepeket próbálgat, az elődökhöz való viszonyát méricskéli. Számos „önmegfigyelés” verssel találkozunk, valamilyen képtelen helyzetbe hajszolódik bele az „én”, de mindig jelen van a kontrol, a megfigyelés, s a zárás szinte „száraz” konklúzió. Egy ellehetetlenülő viszony, egy elhalkuló mobil, egy rossz hangulatú szombat esete. A Hajnali kicsiny ellágyulás-ban olvashatjuk:

„...Nézd, tudom, veszélyes
ily magasról ábrándozni, mégis,
ha más csinálja, hadd lágyuljak én is,
hadd játszódjam néhány árnyalatnyi
változtatással el csak gondolatban...

Igen, a kötet verseiben erre a játékos gondolatkísérletre számos példát találunk. (Emlékszel, a pókhálóra, Lilla?, Jeanne d’Arc búcsúéjszakája, Édes, édes Anna, Vándorszínész naplójából) Megfricskázott elődök, illúziótlan múltidézés, formai felkészültség. Egy új nemzedék szárnypróbálgatásának, kirajzásának dokumentuma is, a Kievezni a vajból. Félreértés ne essék: jó és egységes kötetéről van szó, amely ma is állja az „(olvasó) próbát”.

S tíz év telt el... Jöttek az epikai művek, a drámák, színpadi átdolgozások, egyszóval volt teendője bőven az időközben hazatért ifjú irodalmárnak. S tíz év után újabb verskötetettel jelentkezett – mely a szokatlan M1/M7 címet kapta. A kötet előversre és három ciklusra tagolódik. Első olvasásra az volt a benyomásom, hogy – bár a szerkesztő igen gondosan „összerakta” –, mégis az anyag túlságosan „széttartó”, a különböző tematikák nem válnak szerves egésszé, s logikusan nem is válhatnak azzá. Az egy-egy versek kötete ez (a megcélzott koherencia nélkül), találunk benne kiváló költeményeket, de megoldatlan, kevésbé sikerült darabokat is.

De nézzük a ciklusokat. Az első a Sport cím alatt olvasható. Sajnos, a cím nem egy telitalálat. A vers – amire cikluscím utal – egy foci és történelmi párhuzamra épülő, inkább szatirikus, mint komolyan vehető (társadalmi) „pályakép”, analógia, aminek aligha lehet köze bárminő (nemzeti) sportteljesítményhez. A helyi ménes inkább az alkalmazkodás gunyoros szituációja, a Megnőnek a fiúk nemzedéki erőfelmérés, (ön)bízgatás, s található még itt klasszikus tájvers, zsánerkép, melyek közül tán legérdekesebb a Város mólótáján. Az elveszített szülőváros iránti nosztalgia verse ez, ahogy fogalmazza „eltékozolt fiú”:

„Apad vagy terjeszkedik a város,
Ha alsó kövei szót kérnek s kapnak?
Szülővárosom elveszítve –
Idegen utcákon megláthatnak.”

Ám a végső konklúzió mégsem ez, hanem a hűség és ragaszkodás vallomása:

„Bárhova vitt az utunk: otthoniak maradunk.”

Ezt a motívumot viszi tovább és helyezi kissé mitikus – mesei közegbe A vándorlegény és a vadkan. Az (kis) epikai forma itt párbeszédre vált: nyilvánvaló utalásokkal az anyaországi (ott)honi és erdélyi kötődésekre, s azokra a dilemmákra, melyek ebből a „kettős kötődésből” fakadnak.

A Költő&hadvezér is csak nehezen illeszthető a képbe, ha csak a (halálos kimenetelű) vadászatot nem tekintjük veszélyes sportnak. Egyébként ez a visszahúzódás, visszavonulás emberi helyzete (az életrajzi párhuzam nyilvánvaló): némileg emlékeztetve a nyitóvers leszűkített haza-képére, de még inkább a Pesten való meghúzódás „bejelentésére”.

A Szőlőszínház cikluscím – amelyik valóban gazdag és bővelkedik remekversekben – sem igazán találó. Acímadó költemény az első generációs értelmiségi visszatekintése az elődökre, nagyapjára, szinte szociológiai „ballada”, a hajdani borosgazda magára maradásáról, a városba szakadásról, a szomszédok temetéséről. S az utód tárgyilagos (ugyanakkor fájdalmas) számvetése az elszakadásról, a „szőlőszínház” hanyatlásáról, a lehulló függönyről – csak a veszteség konstatálása, érzékeltetve, nincs visszaút. A „kénkőszagú-nemesszeri bor” ihatatlanná vált.

A Mint börtönkonyha képzett csillagásza – szintén szerepvers. Hiába szól egyes szám első személyben, az idézőjel világosan utal – valakire... Ez a középkorias allúzióktól sem mentes vallomás, önreflexió – szintén a bezártság, a korlátozás tapasztalása és a kitörés, a nagyra törés elrendeltetése közti feszültséggel játszik. A cím képtelensége is erre utal. Az „Isten nyomába” eredő titkos észlelés ugyancsak messzire vezet ebből a „hajlított kanál”-perspektívából. A versvégi „ellehetetlenülés-szítáció” sem igazán csüggesztő: az a bizonyos „én”, aki itt megnyilatkozik, nagyon is tisztában van hatalmával...

A beszivárgó dezillúzió verseivel találkozunk, a továbbiakban. A nősténypiéta meglehetősen elidegenült, kiábrándító vers az anyaságról, a „megváltó” fiú születéséről. A magát elhagyó, kiszolgáltatott anya „rossz piétája” aligha kelt áhítatot, a szülés utáni „félretolása”, mellékszereplővé válása – magának az apának a legfájdalmasabb élmény. Talán ennek feloldása, ellentéte a Szűnyog, szűnyog című, gyermek-védő, ringató költemény. Annyi gyengédség, iróniával fűszerezett

szerepet van benne, hogy csak ámulunk. A „rossz fára nőtt aranyág” pedig némi lelkiismeret furdalásra utal, hisz az örök szülői szerep – kötöttségekkel, nehézségekkel – vállalása kikerülhetetlen kötelesség. A több szakaszon át áramló vers remek ritmikájával, pazar rímeivel, bensőséges képeivel bármely gyerekvers-antológia díszje lehetne. A kivétel azonban erősíti a szabályt. A fanyar ízek továbbra is dominálnak. A házastársi ölelés disszonanciái (Hogy nem látok természetes fényben), „A kettejükön kívüli karácsony”, „S halott huszárok jönnek / Megvédeni a hazug birodalmat” – a felbomlott idill nem épp kellemes élménykörét indukálják. S levonódik a kiméretlen következtetés: „Nők szabályozta, kemény világ ez!” – ahogy olvasható a Könnyű klarissza című versben. Amelyben mintegy intelem hangzik fel: „szerelemről / Félve beszéljünk...”. A költő verseinek egyik sajátossága, hogy a köznapiból rendkívüli természetességgel találja meg a (ki)utat a spiritualitás szférájába. A Két katolikus erre szép és meggyőző példa. A teológiai vita folyik a maga elvontságával, míg az Úr a maga közvetlenül – szinte észrevétlenül – van jelen a kétségbeesetten hányódó felek között, „hanyag törökülésben”. Az Istenkereső ember(ek) ismerős helyzete ez, amiről oly sokat írt József Attila is. (Ott van, jelen van, és nem vesszük észre.) De végül is bekövetkezik a „színvallás”: a Közétek dobva búcsúszó című vers számot vet a „gyors lefolyású” viszonyokkal, s távolodva egy hajszolt, ellentmondásos érzelmi állapottól – „vigyen vízre egy hajék” –, nincs más megoldás, mint búcsút venni: a „Szép hűgaim, ti huszonévesek” nemzedékétől. Ennek a ravasz csapdákkal teli „érzelmes utazásnak” vet véget a látogatás a „kegyeleti múzeumban”, ahol a végzetes pár kettőse elutasítja a megkövült látomásokat, s kilépve a szabadba, ismerkedik az ősszel („megyünk az őszbe”), s felszabadultan áll tovább...

Végül a Nemo plus iuris címmel, a záró ciklus. (Senki sem ruházhat át több jogot, mint amennyi saját magának van.) A jogászai tanulmányok líra „lecsapódása”. Kétségtelenül, egységes, már-már „egynemű” lírai anyag. De mielőtt „kibontakozna” a jogi fogalmakkal operáló Album, három meggyőző vers (Téglás Gábor 1878-1906, Épül-épül, Lélekvesztő). A legjobb, a legtöbb asszociációt keltő vers, a Téglás Gábor. Sok mindent jelöl-jelez a „Korán lehullott jurátus-poéta” alakja, akinek klasszikus büszkje büszkén, öntudatosan magasodott a házsongárdi temetőben. Az elemzők joggal figyeltek fel a versre, az önéletrajzi vonatkozásokra („saját szobromat porolgotam benned”), a „századfordulós” költői szerep újraélesztésére. Én egy más vonatkozásra hívnám fel a figyelmet: aligha született meg volna a szerző „Kolozsvár-élménye” nélkül. Szálinger Balázs magáévá élte a várost, úgy van otthon benne, mint ott született volna. A házsongárdi temetőről sokan sokszor írtak. A költőt nem valami patetikus nosztalgia vezet, egyrészt megtalálja a legszemélyesebb érintkezési pontokat:

s valódi lírává nemesül ez a „rátalálás-ráismerés”. Amikor azt írja: „Kétszer temetnek téged, lángórzó, / Magyar s utolsó romantikus költő”, akkor a példa élni és hatni kezd... A kétszeri eltemetésből – utalás arra, hogy a szobrot ellopták, s valószínű beöntötték – kétszeri újjászületés... - ez a (magyar) kultúra életerejét szimbolizálja, s a korszerűtlen (romantikus) költői magatartás hirtelen felmagasodik, és érvényessé válik az időben. A jogi kalandozás (lábjegyzetekkel) akár jó is lehetne, ha a poétikai átlényegítés meggyőzőbb. Sajnos, inkább személyes kommentárok kísérik a jogi processzusokat. Izgalmasabb a három külön vers, ami a kötet befejezi. Az Ultramontanus – számomra a poétikai különállás kinyilvánítása. („Bátrabb és nemesebb latint beszéltem...”) S hogy ez saját, önálló út miként és hogy érvényesül (járható) – a „parasztos horkantású torzók” között – nagy kérdés... A Régvolt királyok – az öregekhez való ifjonti viszony bonyolult „életjátéka”. (Lásd: Kafka novelláját.) Szálinger szépnak látja (látatja) a „halni bátor, régvolt királyokat”. Akiktől nem lehet elvitatni a méltóságot. Egy „korszerűtlen” költőhöz

méltó ez a gesztus. Végül az utolsó vers, az Intro. Méltó cím, bevezetés, egy kötet végén. Meglepetés, bár nem annyira. Az „újépítésű ember” hódításának ironikus dicsérete. Újabb kérdés: mennyire azonosul a szerző ezzel a felvázolt modellel? Ki ő? Esmény? Utópia? Falanszter figura? Valóban: „programod új erőt ad a szónak, hogy fölösleg”...? Szálinger a modern ipari-üzletembert idézi meg – szemben a művésszel – mint új, feltörekvő démont, akitől a lecsupaszított életviszonyokat várja. Semmi mást. S tudomásul veszi: ez is Isten kifürkészhetetlen útja...

Nehéz valami summázatot mondani. Az emlegetett széttartó lírai anyag miatt. De talán egy mégis megfogalmazható: Szálinger romantikával oltott, a személyességet, eredetiséget istenítő lázadása a posztmodern másodlagosság ellen, valóban szembe megy a kor(ízléssel). És kánonnal. Én mindenesetre – neki drukkolok.

(Magvető Kiadó, 2009.)

Ludvig Dániel: Az összevarrtak

